

POSITION

„HVAD VIL DU GIVE TILBAGE?“

Om diskrepanser mellem antropologisk forskningsetik og praksis

MARIE KOLLING

I en tid, hvor relevanskravet til forskningen stiger fra både politisk side og fra uddelerne af forskningsmidler, er spørgsmålene om, hvem vi producerer viden for, og hvordan vi navigerer mellem forskelligartede krav til vores forskning, særligt vigtige at diskutere. Ethvert antropologisk forskningsprojekt rummer potentielt meget forskelligartet viden, hvis relevans ofte rækker langt ud over akademiske forskerkredse – til forskellige niveauer af beslutningstagere, institutioner, virksomheder og den bredere offentlighed. Men det tager tid at omsætte og formidle forskning, og universitetsverdenen vægter ikke en sådan prioritering af forskeres tid særlig højt. Det leder mig til at stille spørgsmålet: Hvem kan vi tillade os at bruge tid på at dele vores viden med? Det er den problematik, jeg her vil diskutere med afsæt i erfaringer fra mit ph.d.-forløb. Jeg vil vise, at den manglende prioritering af formidling er et etisk problem, der afstedkommer diskrepanser mellem antropologisk forskningsetik og vores forskningspraksis. Det er også et problem i forhold til det stigende krav om forskningsrelevans, og derfor argumenterer jeg for, at universiteterne bør vægte formidling højere.

Intet krav om formidling

For ph.d.-studerende er det på sin vis enkelt at svare på spørgsmålet om, hvem vi producerer viden for. Vi producerer nemlig først og fremmest viden til antropologien som fag. For at opnå en ph.d.-grad kræves det, at man indleverer en afhandling, der opfylder betingelserne i studieordningen for ph.d.-uddannelsen i antropologi. Afhandlingen vurderes af tre forskere i et bedømmelsesudvalg. Man skal desuden have afviklet et antal undervisningstimer og andet arbejde på universitet samt have opnået et givet antal ETCS-point for deltagelse i ph.d.-kurser og konferencer. Der er til gengæld intet formelt krav om, at man skal formidle

sin forskning. Det er således ikke sådan, at hvis man ikke har delt sine resultater med sine informanter, skrevet en kronik, udtalt sig i en nyhedsudsendelse eller holdt foredrag på en højskole, i en styrelse, eller hvor det kunne være relevant at formidle sin viden, kan man ikke modtage sit ph.d.-bevis.

Det er endvidere sigende for den lave prioritering af formidling, at modsat videnskabelige publikationer, der bliver nøje registreret, bliver formidlingsaktiviteter ikke registreret. Der findes godt nok et såkaldt ph.d.-procesvejledningskema, som man skal udfylde, og hvor man kan skrive formidlingsaktiviteter på. Men formidlingsaktiviteter er ikke meritgivende, og det er ikke den del af skemaet, der typisk optager ph.d.-vejledere, som skal godkende skemaet.

Det betyder ikke, at man under sit ph.d.-forløb ikke må bruge tid på at formidle den viden, man oparbejder, og de indsigter, man opnår, og man må også gerne blande sig i den offentlige debat. Men alt dette sker for egen (tids)regning. Hvis man vil formidle, må man således løbe endnu hurtigere for at nå de primære arbejdsopgaver. For en ph.d.-studerende består de i at skrive en afhandling, undervise og vejlede, deltage i konferencer, seminarer, ph.d.-kurser, forskningsgrupper, administrativt arbejde og diverse møder. Det vil sige, at hvis man gerne vil gøre sin forskning relevant uden for forskerkredse, er det i udgangspunktet op til en selv og henlagt til ens fritid.

Den etiske forpligtelse på at give tilbage og formidle

Den manglede formidling af vores forskningsbaserede viden rejser et etisk problem. Det er indlejret i antropologiens etik, at vi skal gøre vores forskning tilgængelig for offentligheden. Vi skal også bestræbe os på at dele vores forskningsresultater med vores informanter og andre aktører, som gjorde vores feltarbejde muligt – altså ideen om, at vi skal give tilbage „til felten“.

Disse forpligtelser står anført i de etiske retningslinjer fra den amerikanske antropologforening og den britiske antropologforening, der var på pensum i min tid som antropologistuderende på Institut for Antropologi – og igen, da jeg selv skulle undervise i antropologisk metode og herunder etik for både bachelorstuderende og kandidatstuderende. I de amerikanske retningslinjer står, at „antropologiske forskere bør stille resultaterne af deres forskning til rådighed for sponsorer, studerende, beslutningstagere og andre ikke-antropologer på behørig vis“ (American Anthropological Association 2009:4; min oversættelse, MK). Der står også, at vi bør anerkende vores gæld til det samfund, vi har studeret, og vores „forpligtelse til at give noget igen til de mennesker, vi har studeret“ (op.cit.3).

Af de britiske retningslinjer fremgår det, at man er forpligtet på sine informanter og det lokale værtssamfund, og at denne forpligtelse ikke nødvendigvis ophø-

rer ved et forskningsprojekts afslutning (Association of Social Anthropologists of the UK and the Commonwealth 2011:7). Der står også, at antropologer skal bruge de muligheder, de har, „til at udvide anvendelsesområdet for socialvidenskabelig forskning og til at kommunikere deres resultater til gavn for den bredest mulige offentlighed“ (op.cit. 10; min oversættelse, MK). Ligeledes fremgår det af studieordningen for ph.d.-uddannelsen i antropologi i København: „studerende skal som led i ph.d.-uddannelsen aktivt søge at formidle deres forskning til andre forskere fra andre discipliner samt til et ikke-videnskabeligt publikum, for eksempel gennem gæsteforelæsninger eller bidrag til massemedierne“ (Institut for Antropologi 2009:8). Det er en del af antropologiens etik, at vi både skal gøre vores forskning tilgængelig for offentligheden og dele den med vores informanter, men det er ikke sådan, vores forskning er tilrettelagt i praksis.

Selv valgte jeg under mit ph.d.-forløb at bruge tid på formidling af forskellig karakter. Jeg skrev artikler til nyhedsmedier, holdt foredrag rundt om i landet og i Udenrigsministeriet, arrangerede offentlige seminarer og stillede op til interviews i diverse nyhedsmedier. Jeg producerede også en etnografisk film, som jeg viste i ind- og udland og på filmfestivaler. Jeg vil i det efterfølgende kort uddybe, hvordan filmen fungerede som et redskab for etisk engagement og formidling.

„Hvad vil du give tilbage?“

I mit ph.d.-feltarbejde blev jeg konfronteret med spørgsmålet: Hvad vil du give tilbage? Det blev stillet af mine primære „gatekeepers“ i opstarten af feltarbejdet, hvor jeg sad til møde for at forhandle adgang til felten. Mødet fandt sted i millionbyen Salvador da Bahia i det nordøstlige Brasilien. Jeg ville gerne undersøge sociale forandringer i forbindelse med byfornyelsesprojekter i slumområder og tvangsflytninger af beboerne til socialt boligbyggeri. Projekterne var styret af den brasilianske stat og støttet af Verdensbanken, og jeg havde fundet ud af, at de statslige styrelser ikke var særligt populære blandt beboerne i den bydel, jeg gerne ville studere. Jeg forsøgte derfor at skaffe mig adgang til beboerne i området gennem en social bevægelse, der havde til huse i området, og det var disse „gatekeepers“, der havde indvilliget i at mødes med mig.

En måde, jeg havde planlagt at give tilbage til felten på, var ved at lave en etnografisk film. Min hensigt med at lave en film var at formidle indsigter fra feltarbejdet til et bredere ikke-akademisk publikum og i undervisningssammenhænge. Filmen var også tænkt som en måde at formidle til beboerne i området, hvad min forskning gik ud på, og inddrage informanter i formidlingsprocessen på en mere direkte måde, end når jeg skriver. Det „svar“ på spørgsmålet om reciprocitet blev positivt modtaget af „gatekeeperne“, som mente, at det ville give folk

i området en mulighed for at blive set. Denne kommentar viser, at folk i fattige byområder i brasilianske storbyer er marginaliserede og i høj grad bliver overset af samfundet og politikerne. Som en beboer i området forklarede mig senere, er politikerne ligeglade med fattige folk som dem, og lokalpolitikere er ligeglade med deres bydel på nær, når der er valg. „Så kommer de og lover en masse, og så ser man dem ikke igen før næste valg,“ sagde en enlig hjemmegående mor på 25 år. Mine „gatekeepers“ mente altså, at en film netop kunne give folk i området en oplevelse af (for en gangs skyld) at blive set og få deres historie fortalt, hvilket de ville sætte pris på.

Det var min plan at lave en film i Salvador, men forinden ville jeg til Recife og lave en film der. Før jeg startede på mit ph.d.-projekt, havde jeg været ansat på et forskningsprojekt i storbyen Recife, også i det nordøstlige Brasilien, og arbejdet med en lignende tematik om byudvikling af slumområder og sikkerhedsdynamikker. Mange af indsigterne fra mit feltarbejde i Recife kom til at indgå i min ph.d.-afhandling, og sådan var det også tænkt fra starten, men at jeg tog tilbage til Recife, „min gamle felt“, var ikke direkte en del af mit ph.d.-projekt.

Jeg tilbragte hele 2013 i Brasilien, primært i Salvador, men hele februar måned var jeg i Recife for at filme. Filmen handler om tvangsflytninger af familier fra slum til socialt boligbyggeri i den nordlige del af byen. Filmen følger fire familier, der i årtier har boet i et slumområde – i Brasilien omtalt som *favela* – og er blevet genhuset af staten i nye boliger som led i gennemgribende områdefornyelser, eller hvad jeg på dansk betegner som favelafornyelser. Filmen viser deres meget forskellige oplevelser af deres nye hjem og de nye omgivelser, der hurtigt bliver forvandlet til byfornyset slum. Favelafornyelsesprojekter skal forbedre infrastrukturen i byen og forholdene for byens beboere, men de løser ikke mange af de problemer, det var hensigten at løse, og medfører til gengæld en række nye problemer, der ikke bliver taget højde for i infrastrukturprojekterne. Dette giver filmen indsigt i og viser, at mange af de tidligere slumbeboere savnede livet i favelaen, selv om de havde lidt utrolig meget under de mange oversvømmelser og de generelt kummerlige forhold „i mudderet“, som de sagde, også selv om de var glade for deres nye huse.

Jeg tog tilbage til Recife for at præsentere filmen et halvt år senere og var spændt på at observere deres reaktioner på den og høre deres meninger om den. Det var min hensigt at redigere filmen, hvis jeg mødte indvendinger mod bestemte scener, men der var ingen indvendinger, tværtimod. Med informanternes godkendelse begyndte jeg herefter at vise filmen på brasilianske universiteter og senere også i Danmark og England på universiteter og i andre undervisnings-sammenhænge, i kulturhuse og lignende. Siden er den desuden blevet vist på film-festivaler, og den er omtalt i en lærebog om byantropologi, *Introducing Urban*

Anthropology skrevet af Jaffe og De Koning (2016). Mine informanter i Recife var glade for, at filmen er blevet vist så bredt, og at deres historie dermed er blevet delt.

Filmformatet muliggjorde en anden måde at vidensdele på end ved at skrive, og filmen fungerede desuden som en måde, hvorpå jeg kunne give et konkret produkt tilbage til felten. Filmen og de mange timers filmoptagelser fungerede også som dataindsamling, som var nyttig i den videre analyseproces i mit ph.d.-projekt. Jeg havde aldrig lavet film før, og alt dette tog naturligvis en del tid, men det var sjovt. Det tog dog længere tid at få filmen færdig, end jeg havde troet, og derfor løb jeg tør for tid til også at lave en film i Salvador som oprindelig planlagt. Her måtte jeg derfor finde andre måder at give tilbage på.

Gentænkning af vores primære arbejdsopgaver

Det ville være oplagt at gentænke måden, hvorpå forskningsprojekter er struktureret. Der burde være tid og finansiering til at formidle forskningsresultaterne for informanter, andre relevante aktører og den bredere offentlighed både undervejs i projektet, og efter at forskningsresultaterne er publiceret. For når først feltarbejdet er gennemført, data er behandlet og analyseret, og skrivearbejdet endelig er færdigt, er projektet typisk afsluttet. Den etiske forpligtelse på at tage tilbage til felten og formidle forskningen er derfor svær at leve op til. Forskere er ofte bagud med publikationer og formidling af forskningsresultater fra tidligere projekter, fordi projektmidlerne oftest er brugt op, når skrivearbejdet slutter.

Dette oplevede jeg selv efter den formelle afslutning af mit ph.d.-projekt. Der var mange informanter, og herunder især praktikere, der arbejder med byudvikling, som jeg gerne ville i dialog med om relevante indsigter og resultater af afhandlingen. Jeg vil også gerne præsentere min afhandling og i dialog med mine brasilianske kolleger fra de forskningsgrupper, jeg var en del af, mens jeg var på feltarbejde. Men det var i udgangspunktet for egen regning både tidsmæssigt og økonomisk, for min ansættelse som ph.d.-stipendiat sluttede, før afhandlingen blev afleveret.

Manglende prioritering af formidling i forskningsverdenen er ikke blot et problem i forhold til den diskrepans, der opstår mellem antropologisk forskningsetik og de reelle forskningspraksisser. Det bidrager ikke til at styrke antropologiens relevans i en tid, hvor forskning er udsat for massive nedskæringer, og forskningsmidler i stigende grad prioriteres til såkaldt anvendt forskning.

I ansøgninger om forskningsbevillinger bliver man bedt om at beskrive projektets „Scientific Social Responsibility“ (SSR) eller projektets „impact“. Der er altså en forventning om, at vi ikke bare skal forske, men at forskningen skal nå

breder ud og gøre gavn eller i hvert fald påvirke nogen eller noget. Og det vil typisk kræve, at man i forbindelse med et forskningsprojekt bruger tid på formidling af forskellig karakter. I en sådan kontekst med stigende krav til forskningen om, at den skal være samfundsrelevant, bliver formidling og deling af den viden, vi producerer – som en måde at dokumentere vores relevans på – stadig vigtigere.

Jeg har beskrevet denne problemstilling om manglende prioritering af formidling ud fra mine oplevelser som ph.d.-studerende, men det fortsætter også højere oppe i det akademiske hierarki. For når man skal vurderes i en ansættelsessituation, eller når man har landet en stilling som universitetsansat, er det fagfællebedømte publikationer og evnen til at tiltrække eksterne forskningsmidler, der reelt tæller. Formidling af forskningsresultater og bredere forskningsbaseret viden uden for forskerkredse er ikke det, vi bliver vurderet på.

På en konference afholdt i juli 2016 af den Europæiske Forening for Socialantropologi, EASA, i Milano, Italien, blev dette problem bragt op på et seminar om den aktuelle flygtningekrise i Europa. Der er mange antropologer, som beskæftiger sig med migration, og som på baggrund af deres forskning har yderst kvalificerede indsigter at byde ind med i den offentlige debat og til de aktører, der har indflydelse på håndteringen af migrationsbevægelserne til og op igennem Europa. Som det blev påpeget af yngre forskere på konferencen, følte de sig etisk og moralsk forpligtet til at blande sig i debatten, men da formidling af viden og forskningsresultater uden for videnskabelige kredse ikke tæller formelt set i universitetsverdenen, har det for mange i starten af deres ofte meget usikre forskerkarriere den konsekvens, at formidling ikke er noget, de kan – eller tør – prioritere.

Jeg forstår godt, at mange således nedprioriterer eller helt undlader at formidle deres forskningsresultater, for tid er ikke en ubegrænset ressource. Men det er ærgerligt. Der bliver produceret uendelig meget vigtig viden, som ikke når ud til dem, den kunne være relevant for. Jeg mener derfor, at der er behov for at gentænke, hvordan en forskers arbejdsopgaver opgøres. Hvad tæller som kerneopgaver og tillægges en formel betydning og er meriterende? Og hvad er det der, lidt firkantet sagt, bliver henlagt til forskerens aftener og weekender – hvis de da ellers er ledige?

Mere vidensdeling

Tid til formidling og dialog er vigtigt for at styrke antropologiens relevans og for at mindske diskrepansen mellem antropologisk forskningsetik og vores forskningspraksisser, og derfor har jeg argumenteret for, at det er vigtigt at tillægge det større betydning, at vi deler vores forskningsresultater og den forskningsbaserede viden med vores informanter såvel som den bredere offentlighed. Her

er det selvfølgelig vigtigt rent arbejdsmæssigt, at der ikke bare fyldes på listen af kerneopgaver. Hvis der kommer nye til, må der være andre, der skæres ned, gentænkes eller omstruktureres.

I en artikel på Videnskab.dk om vigtigheden af forskningsformidling skriver forfatterne Sine Plambech og Garbi Schmidt, at god forskning skal formidles til alle, som kan have gavn af den. De skriver også, at der er behov for, at formidling tager andre former end blot videnskabelige produktioner, så den kan nå bredere ud. Men så længe mere alment tilgængelige former for formidling ikke anerkendes inden for forskningsinstitutioner og bevillingssystemer som meritgivende, „er der meget væsentlig viden, der ikke kommer ud til den bredere befolkning på interessant vis“ (Plambech & Schmidt 2016). Forfatterne skriver endvidere, at formidlingsarbejde skal anerkendes som „mere end som et spændende appendiks til en forskerprofil“ (ibid.). Det er netop her, udfordringen i øjeblikket ligger: at få formidlingsarbejde til at rykke fra dets „appendiksficerede“ plads og ind i de meritgivende rækker.

Det lader til, at forskningsinstitutioner i stigende grad er begyndt at anerkende formidling, hvis det drejer sig om, at forskeren deler sin viden i landsdækkende medier. Jeg håber, at dette er et skridt på vejen til at få integreret forskellige former for formidling i vores forskningspraksis – og i projektplanlægning og -finansiering – så det ikke skal være op til den enkelte forsker selv at finde ekstra tid og overskud til formidlingsarbejde.

Litteratur

- American Anthropological Association
2009 Code of Ethics of the American Anthropological Association. <http://s3.amazonaws.com/rdcms-aaa/files/production/public/FileDownloads/pdfs/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf>. Hentet 6. november 2016.
- Association of Social Anthropologists of the UK and the Commonwealth
2011 Ethical Guidelines for Good Research Practice. <https://www.theasa.org/downloads/ASA%20ethics%20guidelines%202011.pdf>. Hentet 6. november 2016.
- Institut for Antropologi
2009 Studieordning for ph.d.-uddannelsen i antropologi. København: Institut for Antropologi, Københavns Universitet. http://antropologi.ku.dk/phd/hojrebokse/phd/2014__marts__Studieordning_for_PhD_Uddannelsen.pdf. Hentet 6. november 2016.
- Jaffe, Rivke & Anouk De Koning
2016 Introducing Urban Anthropology. Oxford & New York: Routledge
- Plambech, Sine & Garbi Schmidt
2016 Forskningsformidling skal ud af de tørre tidsskrifter. <http://videnskab.dk/kultursamfund/forskningsformidling-skal-ud-af-de-toerre-tidsskrifter>. Hentet 6. november 2016.

